

kapunk képet számos illusztráció kíséretében: nyomdák, kereskedők és könyvkötők hirdetéseit láthatjuk. Nagy értéke az öt oldalas Adattár, amely városok, ill. helységek szerint dolgozza fel a Zemplénben működött nyomdákat, nyomdászokat és könyvkereskedőket.

Az *Írók és alkotások* fejezet középpontjában Kazinczy Ferenc áll. Levelek és naplórészletek segítségével kísérhetjük fogságba vetetésének és szenvedéseinek egyes, máig feltáratlan momentumait (Busa Margit). Az író máig kevésbé ismert kömüvelődési tevékenységét újabb dokumentumok világítják meg (Högye Mihály). A széphalmi Kazinczy-emlékhely kiépülésének történetét 1890-ig követhetjük nyomon, mégpedig hiteles dokumentumok, életrajzi vonatkozások, tervrajzok, stb. segítségével. A szerzőnek sikerül oszlatni a nagy ember alakját, emlékhelyét körüllegő, szépítő és ezzel a tényeket hamisító legendákat (Kováts Dániel). A széphalmi Kazinczy-Emlécsarnok első látogatókönyvének bejegyzései számot adnak a látogatók személyéről, társadalmi hovatartozásukról. Az akkori gondnok fentmaradt jegyzetei viselkedésükről is tájékoztatnak (Fehér József). Itt olvashatjuk az első, teljességre törekvő Kazinczy levelezés egykori kiadója, Váczy János eddig kiadatlan Kazinczy-monográfiájának újabb részletét.

Irodalomtörténeti szempontból különös érdeklődésre tarthat számot két írás. Az első a pataki diákköltészet egyik, az 1813-ban kiadott „Poétai gyűjtemény” dalai és Csokonai költészete közötti analógiákra hívja fel a figyelmet (Komáromy Sándor). A másik Beszenyei Anna *Vérsek* című, a Sárospataki Gyűjtemények kéziratárában őrzött, 1815-ben megjelent munkájának hasonmás kiadása (a Miskolci Egyetem Textológiai Műhelyének Füzetei, II. kötet), az irodalmi hagyatékáról készült beszámoló (Békési Gábor – Kerékgyártó Gizella – M. Papp Zsolt) a miskolci diákok munkáját irányító tanár tanulmánya Beszenyei György unokahúga műveinek sorsáról és a Beszenyei Anna-kutatás történetéről. Kovács Sándor Iván dokumentumokkal hitelesítve mutatja be Beszenyei Anna eddig kevésbé ismert és méltányolt szerepét Beszenyei György életének utolsó éveiben, felhívva a figyelmet a Pusztakovácsiban együtt töltött

hat esztendő jelentőségére az Író életében és munkásságában.

Eötvös József és a magyar népdal kapcsolatának méltatása (Barsi Ernő) a 19. századba vezet, míg Illyés Gyula, Németh László és Cs. Szabó László a 30-as években kiteljesedő társadalmi reformelképzeléseinek vizsgálata, ill. hármójuk Sárospatakhoz, ill. Újszászy Kálmánhoz fűződő kapcsolatainak bemutatása (Baranyai Katalin), miként Weöres Sándor stílusújításának elemzése (Szathmári István) is a 20. századba vezet az olvasót.

A kötet utolsó, legrövidebb fejezete, a *Tettek és tervek* a Kazinczy Ferenc Társaság eredményeiről, pl. a göncruszkai honismereti szakörök munkájáról (Bojtor István), az abaúji Kázméren készült helyismereti tankönyvről és általában a közvetlen környezet, egy táj múltja megismerésének fontosságáról (Pozbai Dezsőné), valamint a Társaság jelenéről és történetéről ad tájékoztatást (N. Bodnár Károly, Szabó Lajos).

A terjedelmes és az egyes írások témáját tekintve mind időben, mind pedig érdeklődési körben gazdag anyagot tartalmazó kötet széles ismereteket nyújt a szűkebb, kultúránk szempontjából azonban nagyjelentőségű vidék múltjáról, kiemelkedő egyéniségeiről. A kötet középpontjában – mint azt az alcím is jelzi – annak a férfinak az alakja áll, aki olyan sokat tett Sárospatak és a pataki szellemi kisugárzás felé forduló nevelésében, munkára buzdításában, hiszen a kötet munkatársai így vagy úgy, de Újszászy Kálmánt vallják mestereiknek, miként Kovács Dániel, a *Széphalom* szerkesztője, a jelen kötet gondozója is.

T. ERDÉLYI ILONA

Boros István: A kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár. Budapest, 1994. Balassi Kiadó, 76 p.

Könyvtártörténeti szakirodalmunk meglehetősen szegény. Ezért is lehetünk hálásak minden próbálkozásnak, amely a magyarországi könyvtárak történetének megismeréséhez közelebb visz minket. A legtöbb ma is látogatható műemléki jellegű könyvtárunk történetének sincsen rendszeres alap kutatáson nyugvó monografikus feldolgozása. A ritkán megjelenő képeskönyvek, a nagyközönségnek

szóló, szép színes könyvtárbelsőt mutató képekkel természetesen nem elégtük ki a művelődéstörténeti szakember érdeklődését. A múlt század végén, századunk elején az egyes helyeken élő tanár, egyháztörténet iránt érdeklődő pap, lelkész sok fontos, alapvető publikációval gazdagította ismereteinket, sajnos azonban ezeket a kezdeményezéseket csak ritkán követte a professzionális történetírás azzal, hogy egyrészt az egyes könyvtárak történetét a helytörténetírás legjobb hagyományainak megfelelően összefoglalja, illetve, hogy ezeket az összefoglalásokat egyetlen könyvtártörténeti szintézisben egyesítse.

Winckler Pál könyve a kalocsai gyűjtemény történetéről hozzáférhetetlen, írja Boros István kötete bevezetőjében Dankó László érsek, ezért kell egy, a nagyközönségnek szóló, a könyvtár történetét, állományát bemutató kiadvány. A célkitűzés világos, s hogy a szándék is ez volt, mutatja a kötet német nyelvű kiadása is. A környékről elszármazott németajkúak, a könyvtárat látogató turisták mindenképpen gazdagabban térnek haza, ha megvásárolják a Balassi Kiadó által ízléssel, jó technikai színvonalon előállított kötetet.

Ha Dankó érsek gondolatából indulunk ki, akkor mostani könyvismertetésünkben tulajdonképpen csak egy dicséret-sorozatot kellene leírni. A kötet szerkezete világos, a két fő részben a Főszékesegyházi Könyvtár története, illetve mostani állományának ismertetése található meg.

A káptalani könyvtárból és az érseki magángyűjteményből jött létre a Főszékesegyházi Könyvtár. A káptalan feladatkörét tekintve (istentisztelet, székesegyházi iskola vezetése és a hiteleshelyi működés) joggal feltételezi a szerző bizonyos számú könyvek meglétét, amiről sajnos nem maradt fenn semmilyen jegyzék. Szerzartáskönyvek már a 11. századtól lehettek itt: misszálék, graduálék, evangéliáriumok, breviáriumok, antifonálék és zsolnároskönyvek. A káptalani iskola működésére két korai adat is utal: az egyik a 12–13. század fordulójáról származik, amikor Gratianus Decretumának első részét kivonatolta Johannes lector Colocensis; a másik egy 1251-ben keletkezett okirat. Grammatikák, retorikák,

ókorai klasszikusok művei további részét képezhették a könyvtárnak. A 16. sz. elején Boros szerint 300–400 kötetre becsülhető a székesegyházi könyvtár állománya – bár dokumentumra itt sem hivatkozik. A gyarapodás forrásai a káptalan javadalma, a kanonokok könyvadományai és a hagyatékok voltak. Ezekből a könyvekből ma már csak két őnyomtatvány található meg.

Jelentős magángyűjteményei voltak az érsekeknek is, de ezek állományából is igen kevés példány maradt fenn. A 11. századi Simon érsek, majd a későbbi korokból Handó György, Váradi Péter, Geréb László és Lépes György nevét kell megemlítenünk.

A 18. század új korszak kezdete mind a magyar, mind a kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár történetében. Egyrészt új káptalant építettek fel, másrészt pedig 1715-ben életbe lépett a Kollonits-konvenció: az érsekek és a káptalani tagok kötelesek voltak magánkönyvtáraikat az egyházmegyei könyvtárra hagyni. Mindez a folyamatos gyarapítást kívánta biztosítani. A könyvtár állománya 1752-ben 602, 1760–1766-ban 1019, 1782-ben pedig már 3000 kötet. E korszakban már olyan nevekkel találkozhatunk, mint Csáky Imre, Batthyány József és Patachich Ádám.

Patachich Ádám nevéhez fűződik az a jelentős esemény, hogy 1782-ben ő egyesítette a káptalani könyvtárat saját magánkönyvtárával, a Bibliotheca Patachichianával. A 18. században Váradról Kalocsáról származott érsek azok közé a jelentős főpapok közé tartozott, mint amilyen Eszterházy Károly, Batthyány Ignác és Klimó György volt. 1778-ban 19 ezer kötetes gyűjteményt hagyott hátra, amely az egyházmegye tulajdona lett. Méltó utóda volt Kollonitz László, aki 23 ezer kötetre növelte a könyvtár állományát.

A 19. századra már három elnevezése volt a gyűjteménynek: Bibliotheca Patachichiana, Bibliotheca Kollonitziana és Bibliotheca Metropolitanae Colocensis. A két előző két gyűjteményt jelzett, az utóbbi a kettőt együtt, amelyeket lezáró állománynak tekintettek, nem is fejlesztettek tovább, az új szerzeményeket elkülönítették. Időközben összevonták a gyűjteményeket, kiválogatták a duplumokat (eladták vagy mást vettek helyette), katalógust készí-

tettek az egységesített állományról. A pénz hiánya miatt le kellett mondani egy enciklopédikus könyvtár, azaz a minden tudományban való folyamatos fejlesztésnek a tervéről. 1860-tól az ország és az vegyházmegye egyik kultúrközpontjává fejlődött az ott levő jezsuitáknak köszönhetően. Gimnáziummal és polgári tanító- és tanárképzővel rendelkezett ekkor Kalocsa, s ezen intézmények dolgozóiból, hallgatóiból került ki a könyvtár olvasóinak egy része. A mai állomány közel 140ezer kötetet tesz ki, s az eligazodást több katalógus segíti: a 19. században készült szerzői és szakrendi, külön katalógus van a kéziratokhoz, az ősnymotatványokhoz, a helytörténeti térképekhez és a folyóiratokhoz.

A könyv másik fő részét az állomány ismeretése képezi. Kéziratok, ősnymotatványok, antikvák és régi magyar nyomtatványok (a csupán tizenhat hungarikumot érdemes lett volna felsorolni, esetleg mellékletként leírásokkal együtt közölni), 17–20. századi kiadványok, térképek és atlaszok valamint az egyéb különgyűjtemények (folyóirat, schematizmus, kalendáriumgyűjtemény, helytörténeti).

Boros István könyvének ismertetését azonban nem fejezhetjük be ennyivel, hiszen a szerző maga is több ponton túl kíván lépni azon a programon, amelyet Dankó érsek a bevezetőben megfogalmazott. A szerző ugyanis főként a történeti részben állandó jelleggel, s tulajdonképpen természetes módon megpróbál többet mondani a gyűjteményről, mint annak a történetét kronologikus rendben felmondani. Az alap kutatások és a történetírói felkészültség hiánya, a művelődéstörténet nem kellő mélységű ismerete ezekből a kitekintő megjegyzésekből világlik ki. Egy-egy szellemi áramlat, kortörténeti jelenség rövid mondatokban történő jellemzése, a hozott példák esetlensége tanúskodnak a régi igazságról: a nagyközönségnek szóló ismeretterjesztő mű is csak az alap kutatások elvégzése, a dokumentumok feltárása és kiadása, illetve a szakmonografikus feldolgozás után lehetséges. Az azokra a kutatásokra fordítandó költségeket, a munkára való felkészülést és a munka elvégzését nem lehet, s nem szabad megspórolni.

Mindent összevetve a mostani kötet alapvetően betölti feladatát, hiányosságai nem csupán e kötet hiányosságai, hanem a művelődéstörténeti kutatások szervezetlenségének és alulfinanszírozottságának jele. Örvendetes jelenség mindazonáltal, hogy a magas technikai színvonalon előállított könyv a helyi vállalkozások összefogásával jelenhetett meg. Talán ez egy olyan jel, ami a hiányzó szakmonográfia megteremtésében is reményt kelthet.

ZVARA EDINA

Popp, Vasilie: Disertație despre tipograficile românești în Transilvania și învecinatele țări de la începutul lor până la vremea noastră. Sibiu 1838. 2. ed. Studiu introductiv, ediție, note, rezumat și indice de Eva MĂRZA și Iacob MĂRZA. Cluj-Napoca 1995, Editura Dacia 225, 8 t. (Testimonia)

Új kiadásban jelent meg az első román nyomdatörténet és retrospektív bibliográfia: Vasilie Popp-nak a román könyvészetet megalapozó, 1838-ban megjelent munkáját Eva Mărza és Iacob Mărza román könyvtörténet-szek kísérőtanulmányával, jegyzeteivel és latinbetűs átírásában vehetjük kézbe.

Vasilie Popp nyomdatörténet kevéssé ismert a hazai kutatók előtt, amint hogy az sem, hogy munkája egyúttal az első rendszerezett román retrospektív bibliográfia. A régi nyomtatványokkal foglalkozók a román nyomtatványokat kutatva a Ioan Bianu–Nerva Hodoș és utóbb Dan Simonescu által összeállított négykötetes *Bibliografia Romanească Vechie* című alpművet használják, és kevesen tudják, hogy ennek kiindulópontja Popp 1838-ban Szebenben kiadott *Disertație despre tipografie* című munkája volt.

Popp volt az első, aki a levéltárakban, régi könyvekben, könyvtárakban búvárkodva jegyzékbe szedte a legkorábbi román nyomtatványokat. Munkájához ilyen jellegű román előzményt nem találhatott a 16–17. századból, mindössze a 18. század derekától kezdve a könyvekben sűrűbben előforduló rejtett bibliográfiák (nyomdai, könyvkereskedői és kiadói könyvjegyzékek) álltak rendelkezésére. Mun-